

KICHIK MAKTAB YOSHI O'QUVCHISINING TAFAKKURI O'SISHINING PSIXOLOGIK ASOSLARI

1. Zuxra Akramova,
2. Sarvinov Gulmamatova

1. Jizzax davlat pedagogika universiteti sirtqi bo'lim "Maktabgacha va boshlang'ich yo'nalishlarida masofaviy ta'lim" kafedrası stajyor-o'qituvchisi
2. Jizzax davlat pedagogika universiteti sirtqi bo'lim "Boshlang'ich ta'lim va sport tarbiyaviy ishi" yo'nalishi talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7700603>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda matematik mantiqiy masalalarini o'qitishning dolzarbligi va uni samarali o'qitish yo'llari haqida bayon qilingan. Boshlang'ich ta'lim matematika darslarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan mantiqiy misol, masalalar va mantiqiy boshqotirmalardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tafakkur, tafakkur jarayonlari, analiz, sintez, mantiqiy masala, sonli bog'lanish. Bolalik yoshida tafakkurning rivojlanishi bir qancha ketma-ket bosqichlardan o'tadi. Bu bosqichlar bir-biri bilan mahkam bog'langan bo'ladi va shuning uchun ularni qat'iy chegaralab qo'yish mumkin emas. Ilk bolalikda yaqqol harakatli tafakkur ustun turadi. Bu vaqtda bola hali gapirishni bilmasa ham, olamni asosan idrok qilish va harakat yordamida bilib oladi (ilk bolalik davri).

Rivojlanishning keyingi bosqichida yaqqol obrazli va nutqiy tafakkur va hukmronlik (ustunlik) qila boshlaydi. Bu vaqtda predmetlar yoki ularning obrazlari so'z bilan bog'lanadi. Fikrlash faoliyatining ana shu turi maktabgacha bo'lgan yosh uchun xarakterlidir. Bu vaqtda bola obrazlar bilan fikrlaydi, u o'zlashtirib olgan so'z esa uning umumlashmalar qilish uchun yordam beradi. Bolada muhokama yuritish qobiliyati (uning o'z tajribasi doirasida) paydo bo'ladi.

Maktab ta'limining boshlanishi bilan bolalarda tushunchali tafakkur maktabga qadar bo'lganidan tezroq rivojlana boshlaydi. Bu tafakkur jarayonida bola tushunchalar yordamida ish ko'radi. Avvaliga tushunchali tafakkur konkret predmetlar va hodisalar bilan mustahkam bog'langan bo'ladi (konkret tushunchali tafakkur ustun turadi), lekin sekin-asta kichik yoshdagi o'quvchilarda konkret narsadan abstraktlashish (chetga chiqish), umumlashmalar qilish va ma'lum darajada mavhum xulosalar chiqarish (abstrakt tushunchali tafakkur) ko'nikmasi vujudga keladi.

Fikrlash jarayonlarining ana shu rivojlanishida o'qish juda katta ahamiyatga ega bo'ladi. U bolalarning tasavvur doirasini va bilimlarini kengaytiradi. Yangi tushunchalarni o'zlashtirish ro'y beradi. Ular bir sistemaga keltiriladi. Ko'pincha aqliy xulosalar, shu jumladan shartli giprotetik xulosalar qo'llaniladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchlar tafakkurining rivojlanishini yirik sovet psixologi L. S. Vigotskiy tushunchalarning shakllanishi hamda nutqning o'sishi bilan uzviy bog'liq holda o'rgangan. Shuning uchun ajnabiy psixologlarning (birinchi navbatda J. Piajening) egotsentrik nutq kontseptsiyasini qattiq tanqid qilib, tafakkurni genetik metod orqali o'rganishni tavsiya qiladi. A. S. Vigotskiy psixologiya faniga inson kamolotining "Eng yaqin taraqqiyot zonasi" va "Aktual faoliyat zonasi" deb nomlangan tushunchalarni olib kirdi. Uning birinchi o'qituvchining bevosita rahbarligi ostida amalga oshirilsa, ikkinchi o'quvchining mustaqil faoliyatida namoyon bo'ladi. Bola maktabga kelgan kundan boshlab, ta'lim jarayonida unda ilmiy tushunchalar va tasavvurlar miqdori soat sayin orta boradi, u asta-sekin o'zlashtirayotgan tushuncha va tasavvurlarning asl ma'nosi, mohiyatiga tushuna boshlaydi.

Umuman bolaning fikr yuritish doirasi, ko'lam va mazmuni kengaya boradi. Ammo maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan boolaning bu narsalardan talabga javob beradigan darajada xabari bo'lmaydi. Ular bu narsalarning barchasiga o'qish jarayonida bevosita o'qituvchi rahbarligi ostida erisha boshlaydilar.

Fikr yuritish operatsiyalarining psixologiya asoslari va mexanizmlarini bilmasdan turib, o'qituvchi ularni o'quvchilar ongiga sig'dira olishi mumkin emas. Sistemali maktab ta'limining boshlanishi bilan bilimlarni egallash bola faoliyatining alohida bir turiga aylanadi. Uning oldida maxsus vazifa – ilmiy tasavvurlar va tushunchalarni egallash tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonunlarini egallash vazifasi turadi. Bu hol bolalar tafakkurining tez rivojlanishiga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlash faoliyati shu bilan farq qiladiki, ko'pincha ular predmetlar va hodisalar o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarni aniqlash uchungina emas balki tevarak-atrofdagi voqelikda mavjud bo'lgan ob'ektlarning o'ziga qiziqishlari tufayli bilim oladilar.

Inson bolasining ham jismoniy, ham psixologik jihatdan rivojlanib borishi, turmush tajribasining bo'lishi, nutq boyligining ortishi tufayli, kishilar bilan muloqotga kirishishi natijasida asta-sekin uning tafakkuri o'sa boradi. Tafakkur bolada uning umumiy taraqqiyoti bilan bilish faoliyatining, shuningdek, ijtimoiy muhitning bevosita ta'siri ostidagina vujudga keladi. Real borliqning sezgi organlarida idrok va tasavvurda aks etishi, xotirada mustahkamlanishi, bilishga nisbatan ehtiyojning tug'ilishi tafakkurni vujudga keltiradi. Bola tevarak atrofdagi voqelikning belgi, alomati va xususiyatlarini, ularning xossalarini, qonuniyatlarini va o'zaro bog'lanishlarini bilish faoliyatida va ta'lim progressida tushuna boradi, fikr yuritish faoliyatida esa ham miqdor, ham sifat o'zgarishi yuzaga keladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar tafakkurida konkret obrazlarga suyanib mulohaza yuritish, ya'ni konkret tafakkur obstrakt tafakkurdan ma'lum darajada ustun turadi. Lekin keyingi yilda D. B. Elkonin, V. V. Davidovlar olib borgan tadqiqotlar mazkur mulohazalarga katta e'tiroz tug'dirmoqda. Shuning uchun dars jarayonida o'qituvchi o'quvchilarni tafakkur operatsiyalari va formalariga o'rgata borsa, ularning tafakkuri tezroq rivojlanish pog'onasiga ko'tariladi. Bundan tashqari, ularning bilishga qiziqishi, bilim fondi ortadi, bilimlar sistemalashib boradi, ayniqsa, aqliy faoliyati, mustaqilligi rivojlanadi va takomillashadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar tafakkurini o'rganishda quyidagi metodikalardan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi:

TOPSHIRIQLAR TO'PLAMINI TAVSIFLASH VA MISOLLARI.

Sizga ma'lum qoida bo'yicha joylashgan sonlar qatori beriladi. Sizning vazifangiz qatorning davomi bo'ladigan sonni topish va uni yozishdan iborat. Har bir qator o'ziga xos qoidaga asosan tuzilgan. ayrim topshiriqlarda qatorning tuzilish qoidasini topish uchun, sizga ko'paytirish, bo'lish va boshqa amallardan foydalanishga to'g'ri keladi.

Misol :

2 4 6 8 10 ...

Bu qatorda har bir keyingi son oldingisidan ikkita ortiq. Shuning uchun keyingi son 12 bo'ladi. Uni yozish kerak.

9 7 10 8 11 9 12 ...

Bu qatorda navbat bilan 2 ayrilib, 3 qo'shiliyapti, keyingi son 10, uni yozish kerak.

TOPSHIRIQLAR TO'PLAMI.

- 1) 6 9 12 15 18 21 ...
 - 2) 9 1 7 1 5 1 ...
 - 3) 2 3 5 6 8 9 ...
 - 4) 10 12 9 11 8 10 ...
 - 5) 1 3 6 8 16 18 ...
- "O'yla, izla, top"

Boshqotirma 3 guruhga bir vaqtda beriladi. Qaysi guruh tez va to'g'ri bajarsa g'olib bo'ladi. Ushbu berilgan misollar va boshqotirmalar orqali o'quvchilarning mantiqiy tafakkuri shakllantiriladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'qituvchilari hamda oliy ta'limning bitiruvchi kurs talabalariga ham ushbu maqoladan foydalanishni tavsiya beramiz.

References:

1. Davlat ta'lim standartlari. Toshkent -2017
2. Rahmatova F. A., Akramova Z. B. BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QUVCHILARINING MANTIQUIY TAFAKKURLARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI //INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 133-137.
3. X. Ibragimov, U. Yo'ldoshev, X. Bobomirzaev "Pedagogik psixologiya". Toshkent – 2007 y.
4. N. Boymurodov "Amaliy psixologiya". Toshkent – 2008 y.
5. D. Zunnunova "Bolangizni bilasizmi?". Toshkent – 2009 y.